

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

Методологија за израду безбедносних процена

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

др Зоран Драгишић,
редовни професор

КАНДИДАТ:

Теодора Николић

Београд, 2021. године

Садржај

1. Увод	3
2. Безбедносна процена	4
2.1. Појам безбедносне процене.....	4
2.2. Садржај безбедносне процене.....	7
2.3. Подела безбедносних процена.....	8
2.4. Циљеви безбедносне процене.....	8
3. Методологија израде безбедносне процене	9
3.1. Елементи безбедносне процене.....	10
3.2. Израда безбедносне процене.....	12
3.3. Методе израде безбедносне процене.....	14
3.4. Основна начела и принципи стварања и коришћења безбедносне процене.....	15
3.5. Модели процењивања безбедносне ситуације.....	19
4. Закључак	21
5. Литература	22

1. Увод

За безбедност често кажу да је настала када и живи свет, односно човек. Свако биће има потребу да осигура свој опстанак и даљи развој, а појам безбедности се данас схвата далеко шире и укључује заштиту не само живих бића већ и државе, друштвене заједнице, привредних субјеката и слично. С обзиром на измењену природу безбедносних изазова, ризика и претњи и константан техничко-технолошки развој у свету, број и начин испољавања опасности се брзо мења, и зато је од великог значаја континуирано процењивање безбедности датог субјекта заштите, како би се омогућило проактивно деловање и несметано функционисање организације.

Добро осмишљен и организован менаџмент безбедности је основа за даљи раст и развој предузећа, организације, државе или друштва. Како ће систем и менаџмент безбедности бити организовани, који субјекти ће бити укључени, које ће се методе користити и друго зависи од самих извора и облика угрожавања, који су директно повезани са природом посла којим се одређена организација бави. Јасно је да се приликом обављања оваквих послова најпре мора поћи од планирања као примарне и суштинске фазе менаџмента, а планирање подразумева пре свега добру процену безбедности.

Квалитетна безбедносна процена омогућава откривање реалних и потенцијалних слабости сваке организације, па самим тим омогућава решавање насталих проблема и припрему превентивних мера како би се потенцијалне претње елиминисале на време или се њихове последице свеле на минимум. Приликом креирања адекватне процене полази се од анализе постојећег стања, откривања могућих претњи као и дефинисања одговарајућих мера заштите, при чему треба узети у обзир и вероватноћу да се одређена опасност јави као и евентуалне последице које могу настати том приликом.

2. Безбедносна процена

Први и основни корак у планирању безбедносних мера и поступака као и постављању организационе структуре која те мере и поступке треба да спроведе представља безбедносна процена¹.

2.1. Појам безбедносне процене

Појам безбедносна процена је синтагма од појмова *безбедност* и *процена*. Термин безбедност користи се за означавање много ширег појма од изворног значења. Под њим се подразумева жељено стање система које се постиже отклањањем претњи и ризика који долазе из и изван система. Појам процена, најшире схваћен, значи одређење или утврђивање вредности о нечему, о некој области живота и деловања².

Процена се дефинише и као мисаона и практична активност којом треба на основу анализе проверених и сређених података и чињеница, употребом научних метода и претходних искустава предвидети могући развој и тенденције безбедносних ситуација у будућности³.

Према доктринарним документима, као што је документ под називом Обавештајне процедуре (*Intelligence Procedures - AJP 2.1*)⁴, безбедносном проценом систему командовања треба да се обезбеде поуздане информације за доношење одлуке о планираним акцијама односно операцијама. Предмет обавештајне процене је анализа противникове ситуације и оцена његових способности, вероватних намера и тока акција у одређеном времену. Процес стварања процене обухвата анализе појединих ситуација, али и шире слике тј. целокупне ситуације.

Према неким ауторима, процена је мисаона активност којом треба, на основу анализе, да се предвиде могући развој и тенденција развоја безбедносних ситуација у будућности⁵.

Важно је нагласити да безбедносна процена није шаблон, већ се сваки објекат процене посматра као случај за себе. При процењивању се полази од општих правила и принципа, али се у конкретним случајевима посебна пажња посвећује појединостима и специфичностима које карактеришу дати објекат процене. Једном урађена процена није завршен посао, већ представља основу за даље и непрекидно праћење ситуације. На тај начин се планиране мере и активности могу кориговати уколико се дође до нових сазнања или неочекиваних ситуација који могу утицати на безбедност. Сталним преиспитивањем система безбедности и саме процене безбедности уочавају се евентуалне противуречности, недостаци и слабости чиме се могу избећи потенцијалне штете и контролисати даљи ток рада и заштите.

¹ Драгишић З. и Радојевић К., *Безбедносни менаџмент*, Београд: Универзитет у Београду - Факултет безбедности, 2014, стр. 52.

² *Речник српскохрватског језика*, Матица српска, Нови Сад, 1973, стр. 265.

³ Драгишић З. и Радојевић К., *исто*, стр. 39.

⁴ *Intelligence Procedures - AJP 2.1*, NATO Standardization Agency, Brussels, March 2002.

⁵ Стајић Љ., *Основи безбедности са основама истраживања безбедносних појава*, Нови Сад: Правни факултет у Новом Саду, 2015, стр. 30-31.

При креирању безбедносне процене неопходно је у обзир узети проверене, актуелне и сређене податке и чињенице везане за предмет процењивања. При томе рад на процени треба засновати на утврђеним научним методама и начелима, али и претходном искуству чиме се омогућава сагледавање разних облика и форми угрожавања, уочавање начина угрожавања, али и избор метода и средстава којима ће се то угрожававање спречити.

Безбедносна процена обухвата и анализу услова у одређеној средини за одређени временски период. Који ће елементи имати приоритет при процењивању зависи од конкретне ситуације, али и самог предмета процене. Њихово процењивање треба вршити појединачно и у целини при чему је од посебне важности утврдити њихову међусобну повезаност и условљеност.

Фактори који утичу на саму процену се могу поделити на:

- Утицаје који потичу од сопствених могућности и намера
- Утицаје који потичу од противникових могућности, намера и акција
- Утицаје који потичу из друштвеног окружења⁶.

Безбедносна процена је посебан вид објашњења безбедносне појаве јер се не зауставља на објашњењу узрочно-последичних веза у појави и појаве са светом. У њој настоје да се објасне и друге унутрашње и спољне везе одређене појаве, али и однос и снага тих веза и односа који појаву усмеравају у одређеном правцу и утичу на њен карактер, манифестационе облике и последице које изазива. Проценом се тако указује на снагу и доминацију појединих елемената који утичу на структуру и карактер појаве⁷.

„Безбедносна процена је основа на којој се заснива организовање (изградња структуре организације и правила њеног деловања) и деловање једног организованог система корпоративне безбедности. Постојање добро организованог система безбедности унутар корпоративног субјекта омогућава постојан, рационалан и економичан опстанак и развој дате организације“ (Николић и Синковски, 2013).

Под безбедносном проценом ситуације у *Лексикону безбедности* подразумева се анализа одређених чинилаца који појединачно или укупно утичу на степен безбедности у датој средини. У закључном делу даје се прогноза будућих догађаја или активности носилаца угрожавајућих делатности, као и задаци целокупног система безбедности у борби против такве делатности. Осим тога безбедносна процена представља први и основни корак у планирању безбедносних мера и постављању организационе структуре која треба да спроведе прописане мере и поступке. Процена указује на главне безбедносне проблеме због чијег се решавања креирају одређене безбедносне мере и задаци. Од квалитета безбедносне процене зависи и квалитет самог безбедносног система⁸.

⁶ Милосављевић Б., *Теоријске основе безбедносне процене*, Београд: Војни часопис – Војно дело, 2012, стр. 139-149.

⁷ Марковић В., *Теорија безбедности са методологијом истраживања безбедносних појава*, Југо- арт, Загреб, 1988, стр. 280-281.

⁸ Ђорђевић О., *Безбедносни лексикон*, Љубљана: Партизанска књига, 1986, стр. 299-300.

Безбедносна процена је мисаони процес у коме се на основу анализе појединачних безбедносних података, али и сагледавања ситуације у целини процењује и предвиђа могући развој безбедносне ситуације у будућности. Квалитет безбедносне процене утиче и на квалитет безбедносног система у целини, јер је она основа за обликовање организације и друге мере које се касније предузимају. Узимајући у обзир ове чињенице јасно је да изради процене треба приступити са максималном пажњом и посвећеношћу како би се избегле грешке које је у каснијим фазама развоја организације тешко уочити и исправити.

На основу свега наведеног можемо доћи до закључка да се као основни појмови дефиниције безбедносне процене издвајају⁹:

- безбедносна процена је мисаона активност;
- настаје на основу тачних и проверених безбедносних података;
- чини основу за предузимање даљих мера на спречавању штетног деловања различитих облика угрожавања и
- представља основ за предузимање адекватних превентивних мера.

Под тако дефинисаном проценом подразумевају се:

- **анализа** - помаже при сагледавању чињеница и информација о одређеној опасности које су релевантне за доношење одлука и одлучивање, указује на трендове и нове појавне облике безбедносних појава, законитости њиховог појављивања, као и узроцима настанка нехативних појава;
- **предвиђање** - на основу урађене анализе омогућава уочавање нужности и вероватноће настанка одређених појава и
- **закључивање** - добра анализа и квалитетно предвиђање важан су основ за правовремено планирање и организовање система како би се предузеле адекватне превентивне мере и активности при спречавању нежељених догађаја.

Квалитет процене зависи од садржаја података, али и од форме у којој су ти подаци исказани и обрађени, и тако учињени доступним корисницима¹⁰.

⁹ Милосављевић Б., *исто*, стр. 139-149.

¹⁰ Милосављевић Б., *исто*, стр. 139-149.

2.2. Садржај безбедносне процене

Када се упореди садржај различитих безбедносних процена различитих организација јасно је да њихов садржај није јединствен и идентичан, већ несистематизован и разноврстан. Неке процене су исцрпније и детаљније од других, неке се односе на читаве организације, неке на одређене делове или процесе, просторне и временске услове, друге на носиоце угрожавања. Осим тога, на садржину безбедносне процене утиче и делатност, односно област и предмет деловања дате организације. Њихов садржај се мења и у зависности од субјеката задужених за њену израду, њихових знања, искустава, метода и принципа рада и слично.

Ради потпунијег уочавања опасности и угрожавања потребно је утврдити које информације и подаци недостају за формирање целокупне слике безбедносног стања, које информације су застареле или неадекватне, затим проверити изворе прикупљених података, а потом их повезати у целину ради квалитетнијег сагледавања, отклањања недостатака и лакше обраде информација.

Осим тога, садржај безбедносних процена мора бити доследан. Како процес процењивања траје и током примене безбедносних мера и активности он мора садржати све оптималне критеријуме и чиниоце који се јављају периодично или константно, као и оне који се до сада нису јављали, али могућност њиховог деловања постоји.

Без обзира што се током поступка безбедносног процењивања долази до одређених закључака који се односе на носиоце, место или начине угрожавања који нису тренутно актуелни, у обзир се мора узети и могућност њиховог деловања и појављивања, те се са безбедносног аспекта они морају размотрити¹¹.

Начело потпуности јесте један од услова квалитетног процењивања, али се саме процене не могу круто схватити и спроводити, за одређене појаве и ситуације важно је у обзир узети и шира знања и податке који су од безбедносног значаја. Ипак, зарад потпуности садржаја, важно је све прикупљене податке међусобно повезати и груписати како би се на време уочиле и елиминисале евентуалне противуречности, неподударности или празнине у проучавању.

Нека истраживања су показала да је за добијање квалитетних процена потребно урадити и адекватну анализу окружења како би се што јасније утврдили чиниоци који утичу на безбедносно стање, затим процену носилаца, места и времена угрожавања чиме се ствара целокупна слика потребна за израду јаке и поуздане процене.

¹¹ Крстић С., *Безбедносна процена угрожености одређених личности*, Београд: Компанија Милениум Груп, 2012, стр. 48.

2.3. Подела безбедносних процена

Безбедносне процене можемо поделити на основу више критеријума. Према врсти организације разликују се¹²:

- Јавне
- Приватне безбедносне процене

У односу на *домашњ*ај, безбедносне процене могу бити¹³:

- Опште (се односе на укупно безбедносно стање организације, у јавној сфери их доносе водећи и врховни органи и углавном представљају део стратегијских и доктринарних докумената)
- Посебне (односе се на одређене области рада, одређене уже територије или посебне облике угрожавања)
- Ad hoc безбедносне процене (односе се на поједине конкретне догађаје и њих најчешће доносе нижи руководиоци у ситуацији када је потребно на лицу места и брзо проценити ситуацију како би се правовремено донела адекватна одлука. За разлику од осталих, ове безбедносне процене често се саопштавају у усменој форми)

2.4. Циљеви безбедносне процене

Свакако да је одређивање основних циљева организације предуслов за покретање процеса процењивања. Када се утврде вредности које треба штитити приступа се анализи њихове угрожености и предлагања мера за њихову заштиту.

У складу са циљевима организације, основним принципима и методама рада, као интересима и основним замислима топ менаџмента утврђују се и циљеви безбедносних процена, на које могу утицати и окружење дате организације, као и сама организациона структура.

Ти циљеви могу бити различити и зависе од времена за које се и када она израђује, разлога због којих се израђује, утврђених приоритета и слично¹⁴.

Циљеви и задаци безбедносне процене морају бити конкретни и указивати на резултате који се желе постигнути, затим мерљиви и достижни како би били реални и применљиви. Осим тога, циљеве и задатке треба благовремено поставити уз нагласак на рокове, планиране трошкове и очекиване резултате процене¹⁵.

Када у најопштијем смислу говоримо о циљевима, онда се морају утврдити задаци, принципи, критеријуми и ограничења у области дефинисања циљева израде безбедносне процене, као и методе, поступци и средства за њихову реализацију. „Формулација циља треба непосредно да произилази из суштине процеса безбедносног процењивања, а циљ треба да буде јасан сваком субјекту који је укључен у његову реализацију“ (Крстић, 2012).

¹² Драгишић З. и Радојевић К., *исто*, стр. 53.

¹³ Драгишић З. и Радојевић К., *исто*, стр. 53.

¹⁴ Крстић С., *исто*, стр. 51.

¹⁵ Крстић С., *исто*, стр. 52.

3. Методологија израде безбедносне процене

Како би се остварио одговарајући степен јединства деловања државних органа који се баве питањима безбедности неопходно је утврдити јединствену методологију израде безбедносне процене. „Јединство деловања појављује се као нужан услов ефикасности рада државних безбедносних организација, али и услов правне сигурности грађана, поготово кад је у питању делатност полиције“ (Драгишић и Радојевић, 2014).

Приватне безбедносне процене израђују менаџери безбедности у сарадњи са топ менаџментом организације. У зависности од природе делатности којом се бави организација бави, али и сопствених афинитета менаџери безбедности развијају посебне безбедносне процене у оквиру те организације. „Правни поредак већине држава који регулишу овлашћења и одговорности приватних безбедносних субјеката не изискују постојање процене безбедности као посебног документа, али подразумевају постојање планских докумената на основу којих се обавља делатност обезбеђења лица, имовине и пословања. Такви плански документи морају бити усклађени са правним поретком државе“ (Драгишић и Радојевић, 2014).

У пракси рада менаџери безбедности често користе неке општеприхваћене методе израде безбедносних процена, па су тако неке методолошке поставке неформално прихваћене од стране већег броја безбедносних менаџера. И поред важности да методолошке поставке буду јединствене, на националном нивоу је теже доћи до таквог нивоа јединственог деловања због великог броја субјеката и различите природе њиховог посла. Ипак, од велике важности је да различити нивои менаџмента у оквиру исте организације приступају изради процене на јединствен начин.

Јединственост методологије израде безбедносне процене се односи на одређене факторе које сваки менаџер или група треба да узму у обзир приликом креирања процене. „У квалитативном смислу, процена сваког од наведених фактора ствар је талента и искуства менаџера који врши процену, и само време и догађаји на које се процена односи могу да дају релевантну оцену квалитета процене“ (Драгишић и Радојевић, 2014).

Државне организације које доносе безбедносне процене прописују методологију израде које се морају придржавати сви они који учествују у њеној изради, док са друге стране, приватне организације немају тако стриктну структуру, али менаџери који раде на изради планова и процена свакако теже да утврде одређена правила која се морају поштовати како би планови и процене били успешни.

Не постоји јединствена и општеприхваћена методологија израде безбедносне процене, али се на основу вишегодишње праксе у великом броју организација може одредити структура и методологија израде општих безбедносних процена узимајући притом у обзир и разлике које постоје међу организацијама.

Без обзира на различите методологије израде безбедносне процене, заједничко за све је то да се стварају на основу довољног броја проверених и правовремено прикупљених података о предмету процењивања.

Постоји неколико кључних поступака у процесу доношења поуване процене¹⁶:

- дефинисање проблема,
- стварање хипотеза,
- прикупљање информација,
- оцена хипотеза,
- избор највероватније хипотезе и
- текуће праћење нових информација.

3.1. Елементи безбедносне процене

С обзиром на методологију и структуру израде безбедносне процене у великом броју организација, структуру општих безбедносних процена, уз уважавање разлика међу организацијама, чине следећи елементи¹⁷:

- Општи концепт безбедносне процене
- Анализа стања релевантних безбедносних појава
- Утврђивање стања безбедности
- Доношење закључака са оценом стања безбедности
- Прогноза кретања стања безбедности
- Безбедносни задаци

1. Општи концепт безбедносне процене

Општи концепт безбедносне процене се односи на избор теоријског приступа који се користи при изради безбедносне процене. На тај начин одређује се које су све појаве из друштвеног окружења и колико важне са аспекта безбедности па их треба узети у обзир приликом креирања безбедносне процене. Осим тога, општи концепт указује и на начине решавања безбедносних проблема организације као и временско раздобље на које се безбедносна процена односи.

Приватне организације у зависности од природе свог пословања и сопствених интереса прихватају одређене безбедносне концепте, државне организације се са друге стране воде владајућом унутрашњом и спољном политичком оријентацијом државе.

2. Анализа стања релевантних безбедносних појава

„Добра анализа стања релевантних безбедносних појава представља основни услов за владање безбедносном ситуацијом и за целисходно, систематично и правовремено усмеравање безбедносних активности на отклањању безбедносно негативних појава“ (Драгишић и Радојевић, 2014).

¹⁶ Милосављевић Б., *исто*, стр. 139-149.

¹⁷ Драгишић З. и Радојевић К., *исто*, стр. 56.

Анализа стања безбедносних појава се односи на прикупљање и обраду података који су од значаја за безбедност и успешно функционисање дате организације. Прикупљање података се врши из окружења или из саме организације, па се тако разликују спољашњи и унутрашњи подаци. Прикупљени подаци се могу односити на безбедносно стање, одређене појаве, догађаје, активности и процесе различитог значаја и степена ризика који могу угрозити безбедност организације. А од посебног значаја за креирање прецизних и релевантних прогноза и стања безбедности јесу јединствене евиденције свих безбедносних података и појава унутар и ван организације.

3. Утврђивање стања безбедности

„Утврђивање стања безбедности неке организације је синтетички закључак о стању и природи безбедносних појава са детаљним описом природе сваке појединачне појаве и прогнозом њеног утицаја на стање безбедности организације у будућности“ (Драгишић и Радојевић, 2014).

Стање безбедности можемо схватити и као резултанту деловања позитивних и негативних безбедносних појава и односи се на укупно угрожавање неке организације и њене могућности да на та угрожавања одговори.

4. Доношење закључака са оценом стања безбедности

Доношење закључака са оценом стања безбедности подразумева синтезу свих безбедносних проблема и дефинисање индикатора безбедности, као мерљивих величина чијим мерењем и упоређивањем можемо доћи до прецизне оцене безбедносног стања.

Када се ради оцена стања безбедности у некој заједници или организацији посебну пажњу треба обратити оцени рада служби или организационих целина који се бави пословима безбедности, као и политичким, економским и друштвеним факторима који могу утицати на безбедност објекта заштите.

5. Прогноза кретања стања безбедности

Прогноза кретања стања безбедности укључује утврђивање трендова и законитости негативних безбедносних појава у одређеном временском периоду, а до којих се долази уз помоћ анализа које се врше у ранијим фазама креирања процене.

На предвиђање будућих појава утичу пре свега природа саме појаве, али и временски период на који се предвиђање односи. Осим тога треба узети у обзир и чињеницу да су одређени безбедносни изазови, ризици и претње услед своје сложености јако неизвесни, па их је самим тим тешко предвидети. У таквим случајевима креира се одређени оквир у коме се дата појава може испољити, као и флексибилнији одговори на њено јављање што омогућава брзу реакцију у случају таквих ситуација.

Добро предвиђање, потковано добро одређеним трендовима и законитостима кретања безбедносних појава, као и индикаторима безбедности пружа могућност добијања ресурса који у менаџменту најчешће недостаје, а то је време. На тај начин се стварају адекватни услови за правовремено доношење одлука, планирање, организовање и друге активности менаџмента.

6. Безбедносни задаци

Креирање безбедносних задатака за све организационе јединице, као и субјекте уже или шире друштвене заједнице је последњи корак при стварању безбедносне процене. У зависности од природе делатности, као и природе безбедносних изазова, ризика и претњи са којима се организација суочава, свакој организационој јединици се додељују одређена подручја рада и деловања.

Та подручја рада су управо безбедносни задаци који се у виду безбедносних мера и процедура разрађују и конкретизују кроз планове безбедности и на тај начин стављају у одговорност датим организационим јединицама. Задаци се морају бити усклађени са природом делатности организације, као и природом изазова, ризика и претњи те организације.

3.2. Израда безбедносне процене

Квалитетна процена омогућава сагледавање различитих форми угрожавања безбедности, начина и метода њиховог појављивања, као и циљева и средстава којима се испољавају.

Свака безбедносна процена треба да одговори на одређена питања, као што су:

- Који су главни безбедносни изазови, ризици и претње заједници или организацији која је предмет заштите?
- Каква је природа конкретних безбедносних изазова, ризика и претњи?
- Како би се они могли испољити у процењеном временском периоду?
- Ко су носиоци безбедносног угрожавања?
- Ко су њихови савезници, а ко противници?
- Какве су наше кадровске, политичке, организационе, техничко-технолошке и финансијске могућности да се супротставимо угрожавању?

Када се дају одговори на ова и слична питања добија се слика безбедносне ситуације у датој организацији или заједници и увид у могуће безбедносне проблеме. У складу са ситуацијом и могућим проблемима дефинишу се безбедносни планови, као безбедносне мере и поступци које треба предузети како би се изазови, ризици и претње елиминисали или се последице њиховог деловања ублажиле.

Процес стварања процене има одређене карактеристике¹⁸:

- Интердисциплинарна истраживања
- Хеуристичко усмерење
- Недоступност непоходних података
- Истраживање малих случајева (догађаја) са великим утицајем
- Специфична и применљива истраживања

Процењивање састоји се из више фаза. Најпре се полази од **прикупљања** правовремених и тачних **података** о објекту процене, безбедносним елементима и садржајима, времену простору, затим спољним чиниоцима значајним за безбедност, могућим субјектима угрожавања процене као и могућим начинима угрожавања.

Поред информација које се прикупљају током и за потребе креирања процене, у обзир се узимају и подаци који укључују претходна знања и искуства од значаја за безбедност. То значи да је пожељно поседовање информација која нису везана само за предмет процене, већ и рад организације, претходне ризике и претње, процесе рада, општа теоријска знања и слично.

Ради квалитетнијег процењивања важно је узети у обзир и узроке који доводе до одређених појава или стања јер се на тај начин лакше одређују превентивне мере и активности које треба предузети, као и могуће последице непредузимања тих радњи.

Прикупљање података може се вршити на различите начине: посматрањем, информисањем од стране разних субјеката и извора, помоћу ранијих извештаја и другог искуственог материјала, затим средстава јавног информисања, али и на разне начине који укључују тајне изворе информисања. На основу овако прикупљених информација добијају се подаци о изложености организацијских вредности претњама и ризицима, вероватноћи да до одређене претње дође, степену њене извесности и слично.

Друга фаза је **обрада прикупљених података** и односи се на анализу, класификацију и разврставање података.

Након што се прикупљени подаци обраде и анализирају креира се **извештај** о стању безбедности, опасностима, критичним тачкама, просторима и процесима, у њему се предлажу мере и активности за елиминисање, смањење, контролу опасности, отклањање последица, али и даје предлог како оптимизовати систем безбедности у датој организацији¹⁹.

Безбедносна процена се ради у писаној форми, у виду закључака који могу бити мање или више обимни, како у садржајном, тако и у временском смислу. У уводном делу наводи се контекст процене, примењене методе, ограничења и проблеми који су пратили процену и указује на неке мање поуздане елементе или садржаје процене²⁰.

¹⁸ Godson R., *Intelligence Requirements for the 1980 (Number Two) Analysis and Estimates*, Washington, National Strategy Information Center, 1980, p. 52.

¹⁹ Николић М. и Синковски С., *Корпоративна безбедност*, Београд: Бањац Графика, 2013, стр. 492.

²⁰ Николић М. и Синковски С., *исто*, стр. 495.

Како се безбедносном проценом предвиђа будућност на основу података из прошлости и садашњости важан део представља временска димензија на коју се та процена односи.

Важно је нагласити да квалитетна процена треба да почива на што већем броју података и пружи целокупну слику стања и мера којима ће се жељено стање постићи, али треба водити рачуна да процена не буде преопширна и ослобођена стереотипа, као и сувишних детаља и неких општих и познатих чињеница.

Обрадом се прикупљени подаци о безбедносним појавама и догађајима систематизују и класификују на начин којим се обезбеђује њихова ефикасна употребљивост и доступност корисницима у процесу безбедносног процењивања, а најчешће по²¹:

- Месту, бројности и учесталости
- Месту и времену испољавања
- Носиоцима и средствима угрожавања
- Објектима угрожавања и последицама
- Узроцима и факторима који им погодују

На основу аналитичко-статистичке обраде добијају се одговарајући извештаји, анализе и неопходне информације за даљи рад. Резултати обраде могу бити представљени текстуално, табеларно, графички, аудио, видео или фото техником.

3.3. Методе израде безбедносне процене

Како је суштина безбедносне процене утврдити будућа дешавања на основу садашњих и прошлих догађаја и на основу тога предложити поступке даљег деловања, од изузете је важности да се донети закључци опајају као реални, тачни и објективни. То се остварује помоћу одређених већ проверених метода и поступака као што су²²:

- *Општи дијалектички метод* где се сагледавају објекат процене као целина, али његови делови, функције, појединци укључени у рад појединачно, при чему се разматра утицај целине на делове и обрнуто са циљем добијања целовите слике о објекту процене и објективни закључци о безбедносном стању у наредном периоду
- *Компаративни метод* који упоређивањем ранијих догађаја са садашњим и актуелним дешавањима, узимањем у обзир околности и услова настанка предвиђа наредне сличне догађаје у будућности
- *Метод моделовања* када се идентификују опасности потребно је њихово деловање пренети на неки реалнији, постојећи модел субјекта процене чиме се креира нови модел који омогућава сагледавање ситуације у новим условима и креирање адекватног одговора на уочене слабости и опасности

²¹ Стевановић О., *Руковођење у полицији*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија, Скенер студио, 2012, стр. 152.

²² Николић М. и Синковски С., *исто*, стр. 535-536.

- *Метод посматрања* обухвата унапред одређен скуп догађаја, стања, понашања који су повезани са субјектом процене и који се прате на одређеном простору, у одређено време и под одређеним условима. При томе посматрач може бити откривен или покривен, а само посматрање мора бити добро испланирано и дефинисано.
- *Метод анализе садржаја* заступљен је при анализи постојећих докумената, Интернета, као и средстава јавног информисања. Циљ је да се кроз преглед и претрагу садржаја пронађу унапред одређени термини који одсликавају предмет претраге и да се њиховом даљом обрадом утврди учесталост, врсте тих појава и слично
- *Метод „шта-ако“* једноставан метод који се не препоручује при раду на сложенијим случајевима јер у великој мери зависи од субјективности аналитичара
- *Метода анализе случаја* једна је од најпрактичнијих и познатијих метода којима се креирају анализе из најразличитијих области добијају и добијају подаци о објекту процењивања. Ова метода даје добре резултате применом најразличитијих техника од интервјуа, анкетирања, разговора, креирања чек листа и слично
- *Математичко-статистичка обрада* табела, графикана, индекса и слично
- *Метода интерпретирања* статистичких података, синтеза и анализа
- *Корелациона анализа* која има задатак да утврди корелацију између стања безбедност и мера које су предузете као одговор и заштита од негативних безбедносних појава

Методе и етапе у реализацији мењају се у складу са утицајима који потичу од предмета односно субјекта процењивања.

3.4. Основна начела и принципи стварања и коришћења безбедносне процене

Стварање безбедносне процене намеће потребу за писаним документом, односно материјализовањем чињеница до којих се дошло помоћу посебних мера, средстава и поступака. Сваки податак и свако сазнање морају бити исказани тачно и потпуно у писаној форми, због тога је неопходно формализовати резултате рада кроз унапред утврђен документ²³.

Квалитет процене зависи од квалитета самих података који се користе, али и форме у којој су приказани, обрађени и тако учињени доступним корисницима. Као значајна радна функција, стварање безбедносне процене намеће одређена правила понашања, одређене принципе, односно начела стварања и коришћења безбедносне процене. Та начела су подједнако значајна и за ствараоце и за кориснике процене. Доследним поштовањем основних начела обезбеђују се неопходан квалитет процене и успешно доношење одлуке за предузимање даљих акција служби безбедности²⁴.

²³ Милосављевић Б., *исто*, стр. 139-149.

²⁴ Милосављевић Б., *исто*, стр. 139-149.

Овде није реч само о начелима писане процене и њиховог коришћења, већ и о начелима процеса процењивања. Поред тога, начела представљају синтезу закона и других подзаконских аката који се баве службама безбедности, али укључују и искуства из досадашње праксе.

Основна начела која треба поштовати при креирању квалитетне безбедносне процене су:

- Објективност
- Систематичност
- Поступност
- Тајност
- Благовременост
- Прогностичност

Начело ОБЈЕКТИВНОСТИ је најопштија карактеристика при истраживању безбедносних појава и има два аспекта:

- одређен однос према стварности и
- главне формалне карактеристике поступка долажења до сазнања²⁵.

Прикупљање података неопходних за безбедносну процену и истраживање безбедносних појава има циљ да открије реално стање ствари на објективан и непристрасан начин, коришћењем метода и средстава који такво сагледавање ситуације омогућавају. Квалитетна процена може остварити свој циљ само уколико почива на провереним и објективним подацима који пружају могућност адекватног закључивања и предвиђања, у супротном њен квалитет опада и основна функција се губи.

За објективни приступ раду потребно је коришћење проверених научних метода и техника као и уједначен однос према свим прикупљеним информацијама и изворима података.

На степен објективности безбедносне процене у великој мери утичу и скептицизам, предрасуде и субјективизам оних који су укључени у израду. Зато је неопходно проверити значај и веродостојност сваког податка и извора података који се користе при креирању процене. Једино на тај начин се може постићи, жељена и неопходна објективност у раду са безбедносним проблемима.

Начело СИСТЕМАТИЧНОСТИ односи се на међусобну повезаност свих делова који чине једну процену и њихово логичко повезивање ради прегледнијих резултата рада. Поред тога, начело систематичности може да се заснива на различитим факторима: хронологији догађаја, значају догађаја, логичком континуитету догађаја и унапред утврђеној форми²⁶.

²⁵ О начелима процењивања упоредити: Милошевић М., *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001, стр. 90-91.; Мијалковски М., *Тероризам и противтерористичка борба*, ГШ ВСЦГ, Београд, 2003, стр. 90-91. и Савић А., *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Београд, 2000, стр. 285-291.

²⁶ Милосављевић Б., *исто*, стр. 139-149.

Овај принцип долази до изражаја током креирања процене када је потребно све прикупљене податке повезати у једну логичку целину, утврдити њихове међусобне односе и условљеност. Осим тога, начело систематичности се користи и при обради и анализи података, њиховој селекцији, класификацији и чувању, као и повезивању са ранијим сазнањима и другим подацима од значаја.

Начело систематичности је уско повезано са временом, односно, периодом дешавања одређених појава и догађаја, али и просторном димензијом на којој се одређене активности јављају или су се јављале. Када се овако узму у обзир сви елементи битни за израду успешне процене добијају се адекватне мере и активности којима се прати и контролише безбедносна ситуација или умањују настале штете.

Начело ПОТПУНОСТИ заснива се на законским и подзаконским нормама којима се одређује садржај процене и један је од услова креирања квалитетне процене. Међутим, одређеност садржине процене не сме круто да се схвати и спроводи. Ради потпунијег сагледавања одређене безбедносне проблематике могу да се користе шири подаци, што је понекад нужно, а тежња ка потпунијем сагледавању одређеног проблема мора да постоји у свим фазама процењивања²⁷.

Пре него се започне процес прикупљања и анализе података мора се утврдити који подаци недостају за креирање потпуне и прегледне слике безбедносног стања, па те податке треба прикупити како би се отклонили недостаци. Како се процењивање врши константно, долазак до нових сазнања може довести до кориговања или укидања постојећих процена. У таквим случајевима се најчешће прибегава употреби неодређених и непрецизних термина, што не одражава квалитет, па зато, кад год је то могуће, треба дати што прецизније квантитативне (бројчане) показатеље. Поред квантитативних, значајни су и квалитативни показатељи²⁸.

Начело ТАЈНОСТИ се односи на принципе везане за ограничење размене информација и података и наглашава да се безбедносна процена може користити само под одређеним условима, на одређени начин и само у службене сврхе.

Током примене тог начела посебан акценат се ставља на неопходност потпуне дисциплине, јер свако непоштовање тог начела може да има штетне последице. Због тога су нужна и одређена ограничења, попут утврђених листе корисника, правила израде, дистрибуције, коришћења процене и чувања њеног садржаја. Тајност рада намеће нужно ограничење у погледу јавности, односно доступности информација и података који су настали за потребе процењивања на основу података које је прикупила служба. То су, уједно, функционална ограничења, која су условљена природом послова безбедности²⁹.

²⁷ Милосављевић Б., *исто*, стр. 139-149.

²⁸ Милосављевић Б., *исто*, стр. 139-149.

²⁹ Милосављевић Б., *исто*, стр. 139-149.

Начело БЛАГОВРЕМЕНОСТИ налаже да се расположиви подаци у одговарајућој форми правовремено доставе унапред одређеним корисницима. Правовремено креирана и достављена процена добија на вредности, али је важно нагласити да се приликом поштовања овог начела не смеју запоставити остали принципи процењивања. Како би се начело благовремености успешно применило неопходан је одговоран однос свих учесника према садржају безбедносне процене и захтевима које само начело налаже.

Начело ПРЕДВИЂАЊА је методолошки строго контролисани поступак заснован на чињеницама, на претходно стеченом знању и на искуству онога који се бави предвиђањима и прогнозом³⁰. Реализација овог принципа остварује се тако што се на основу информација и чињеница о садашњим и прошлим догађајима предвиђају будућа кретања, појаве и односи, њихов интензитет и снага утицаја.

Прогностички карактер процене произилази из чињенице да је безбедносна процена замишљена слика будућег стања (догађаја). Као таква, добија се анализирањем свих утицаја и релевантних чињеница и стално допуњује и коригује новим сазнањима. Сам поступак предвиђања је сложен, али није немогућ, с тим што се од предвиђања не може очекивати да буде прецизно. Оно се углавном односи на неке опште смернице, тако да се нека мања одступања могу очекивати и толерисати³¹.

Осим ових начела приликом креирања безбедносне процене пажња се обраћа и на неке друге принципе као што су:

- **Принцип ефикасности и ефективности** (процењивање, избор метода и средстава се врши према стварним потребама и могућностима организације)
- **Принцип координације** (долази до изражаја када је потребно предузети више мера и активности у раду, обавити више задатака у које је укључен већи број људи чији рад треба ускладити и повезати ради остваривања бољих резултата)
- **Принцип законитости** (деловање у складу са законима, подзаконским актима, правилима рада и понашања и слично)
- **Принцип брзине и оперативности** (брзо, ефикасно и смишљено предузимање оперативно – тактичких мера и радњи увек када за то постоји потреба, како би се прикупили сви потребни подаци, утврдили носиоци и средства угрожавања, материјалне могућности и друго)
- **Принцип еластичности и креативности** (прилагођавање деловања свим околностима које утичу на процењивање)
- **Принцип непрекидности** (делатност тима који креира безбедносну процену траје непрекидно док се не укину мере заштите)

³⁰ Савић А., *исто*, стр. 290.

³¹ Милосављевић Б., *исто*, стр. 139-149.

3.5. Модели процењивања безбедносне ситуације

Иако је могуће израдити процену за поједине системске елементе субјекта заштите, безбедносна процена се најчешће креира као јединствен документ који испитује могућности и слабости читавог система и његових процеса и у складу са тим предлаже одговарајуће мере и активности. У том смислу рад је усмерен на доношење процена о стању безбедности, појавама и догађајима, затим процене организационих активности и резултата, актуелног стања у организацији и на крају креирају закључци са предлогом мера на основу одрађених процена.

Неки од најважнијих модела процењивања и праћења безбедносне ситуације су³²:

- *Модел ОФС* анализе који укључује следеће елементе **О**кружење, **О**рганизациона **Ф**ункција и **О**рганизациона **С**труктура који се користи за континуирано праћење и процењивање природе и фактора окружења, могућих облика угрожавања, сопствених сарадника уважавајући притом специфичности саме организације.
- *Модел ПСПВ* анализе који укључује следеће елементе:
 - Процену **П**ротивника,
 - Процену сопствене **С**наге,
 - Процену **П**ростора и
 - Процену **В**ремена
 - Закључке о односу противничких и сопствених снага и о утицају простора и времена на сопствене и противничке снаге
- *Модел SWOT* анализе која представља субјективну аналитичку методу којом се идентификују критични фактори утицаја на организацију и систем на стратешком нивоу. Подразумева унакрсну процену четири групе фактора:
 - Предности
 - Слабости
 - Претње
 - Прилике, односно шансе
- *Модел AP* односно анализе ризика коју чине следећи фактори:
 - Неизвесност у вези са дефинисањем проблема
 - Потешкоће које се јављају приликом вредновања чињеница
 - Сложеност откривања релевантних вредности
 - Непредвидивост понашања учесника у процесу
 - Неједнозначност вредновања процеса³³

³² Павловић Н., *Модели праћења и процењивања безбедносне ситуације у функцији обезбеђења и заштите одређених личности*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 2012, стр. 47-48.

³³ Павловић Н., *исто*, стр. 62.

Треба нагласити да се при доношењу одлука у обзир узима више алтернатива са свим предностима и недостацима, као и степеном ризика који свака од њих носи. Доносилац врши одабир између тих алтернатива, а не између могућих ризика које оне носе. Некада се доноси одлука која не носи најмањи степен ризика, уколико ће њене предности пружити одговарајућу компензацију за евентуалне последице. Ризик доноси како опасност, тако и шансу, али се ипак чешће дефинише негативно као вероватноћа наступања идентификоване опасности, односно нежељеног догађаја, појаве или последице. При анализи ризика користе се статистичке анализе, системско посматрање, стручно, знање, интуиција итд.

- *Модел ПЕСТЛЕ анализе* који се користи за сагледавање садашњих и будућих утицаја фактора општег окружења на рад и остваривање организационих циљева и укључује анализу следећих елемената: **П**олитичко, **Е**кономско, **С**оцијално, **Т**ехнолошко, **П**равно и **Е**колошко окружење. Избор и примена одговарајућег модела праћења и процењивања безбедносне ситуације, као посебне менаџерске активности, у великој мери утиче на ефикасност и ефективност заштите и унапређења рада. Многи актуелни проблеми израде безбедносне процене могу се превазићи адекватним избором одговарајућег модела, што доприноси доношењу квалитетнијих одлука и планова безбедносне заштите, као и бржем и ефикаснијем доношењу самих процена безбедности систематски и континуирано.

4. Закључак

Припадамо времену и генерацији која брзо живи и просечан човек осећа да има све мањи утицај на велики број промена у свом окружењу. У таквој ситуацији он је принуђен да се прилагоди новонасталим околностима у складу са својим могућностима и брзином којом те промене долазе.

У овим савременим условима постоји низ начина и метода да се појединци и организације заштите од могућих изазова, ризика и претњи, као и да настале промене искористе пре као подстицај за даљи развој и напредак него као изговор за неуспех. Један од начина јесте организовање адекватног безбедносног менаџмента и његових функција, чији је задатак да искористе потенцијале организације, унапреде је и умање слабости и недостатке како би несметан развој и напредак били могући.

„Стварна заштита може се остварити само онда када су сви драгоцени ресурси (вредности) организације у потпуности обезбеђени тако што им је додељен максимални степен заштите који је у реалном односу са потребама. Евидентно је да је претходно изнета реченица тачна, али она и намеће питање на које треба дати одговор: како одредити реалан однос степена заштите у односу на потребе?“ (Мандић, 2015). Одговор на ово питање дају управо безбедносне процене анализирањем и истраживањем окружења, предмета процене и других фактора од значаја.

Процењивањем безбедносног стања, појава и догађаја остварују се два изразито важна циља. Први, да се безбедносна ситуација држи под контролом, односно да се познају све њене карактеристике. Други је благовремено предузимање мера које предстојећи развој безбедносне ситуације захтева, тзв. управљање безбедносном ситуацијом и догађајима³⁴.

Како ће изгледати форма и структура процене зависи и од саме организације за чије потребе се креира, стила рада њених творца и конкретних ситуација у којима се стварање процене врши. Током процеса процењивања важно је поштовати основна начела креирања процена како би се постигао жељени квалитет потребан за ваљано процењивање. Квалитетне процене се не могу донети све док се не прикупе сви неопходни подаци који ће отклонити недостатке и пружити јаснију слику и потпуније сагледавање одређене целине која је предмет процене. Касније се на бази нових и додатних сазнања донете процене могу кориговати, допуњавати или укидати. Како би се остварила потпуност садржаја безбедносних процена, неопходно је сва сазнања и прикупљене податке о предмету процењивања међусобно повезати, анализирати и проверити. Потом се ти подаци групишу и класификују, па је могуће упоредити истородне податке како би се на време увиделе и елиминисале евентуалне противуречности, могући недостаци или празнине у сагледавању проблема. Такав приступ омогућава креирање адекватних, целовитих и квалитетних процена, што доприноси просперитету и успешном пословању организације и њених делова.

³⁴ Мандић Г., *Системи обезбеђења и заштите правних лица*, Београд: Универзитет у Београду - Факултет безбедности, 2015, стр. 19.

5. Литература

1. Godson R., *Intelligence Requirements for the 1980 (Number Two) Analysis and Estimates*, Washington, National Strategy Information Center, 1980.
2. Драгишић З. и Радојевић К., *Безбедносни менаџмент*, Београд: Универзитет у Београду - Факултет безбедности, 2014.
3. Ђорђевић О., *Безбедносни лексикон*, Љубљана: Партизанска књига, 1986.
4. *Intelligence Procedures - AJP 2.1*, NATO Standardization Agency, Brussels, March 2002.
5. Крстић С., *Безбедносна процена угрожености одређених личности*, Београд: Компанија Милениум Груп, 2012.
6. Мандић Г., *Системи обезбеђења и заштите правних лица*, Београд: Универзитет у Београду - Факултет безбедности, 2015.
7. Марковић В., *Теорија безбедности са методологијом истраживања безбедносних појава*, Југо-арт, Загреб, 1988.
8. Мијалковски М., *Тероризам и противтерористичка борба*, ГШ ВСЦГ, Београд, 2003.
9. Милосављевић Б., *Теоријске основе безбедносне процене*, Београд: Војни часопис – Војно дело, 2012.
10. Милошевић М., *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд, 2001.
11. Николић М. и Синковски С., *Корпоративна безбедност*, Београд: Бањац Графика, 2013.
12. Павловић Н., *Модели праћења и процењивања безбедносне ситуације у функцији обезбеђења и заштите одређених личности*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 2012.
13. *Речник српскохрватског језика*, Матица српска, Нови Сад, 1973.
14. Савић А., *Увод у државну безбедност*, ВШУП, Београд, 2000..
15. Стајић Љ., *Основи безбедности са основама истраживања безбедносних појава*, Нови Сад: Правни факултет у Новом Саду, 2015.
16. Стевановић О., *Руковођење у полицији*, Београд: Криминалистичко-полицијска академија, Скенер студио, 2012.